

A legcélszerűbb mégis várni és kivárni, hogy egy ilyen radikális változtatás a történelem »kereszt-rejtvényében« milyen hatással lesz a többi komponensre.

Talán a legjobban érintett félnek, a csehszlovák történelemtudománynak és régészetnek is lesz még egy-két szava a fölvetett kérdésekkel kapcsolatban.

SZEKERES LÁSZLÓ

## TUDOMÁNYOS ISMERETTERJESZTÉS

SZEKERES LÁSZLÓ: *Zenta és környéke története a régészeti leletek fényében.*

Zenta monográfiája 18. Zenta, 1971.

Nem hiszem, hogy a tájékozódott olvasó előtt méltatnom kell a zentai városi monográfiát előkészítő kiadványsorozat jelentőségét. A kiadói-szerzői közösség törekvése, színvonalas munkája — Zenta városán, illetve a nemes célon túlnóve — példamutató. Iskolát teremt a helytörténetírás új módszereinek kialakításához. Összehasonlításhoz is van már módja, hiszen az elmúlt években megjelent Szarvas, Orosháza, Tápé helytörténeti monográfiák eredményiből, vagy hibáiból leszúrt tapasztalatok a sorozat eszmei vonalvezetésében hasznos támpontokat adhatnak.

Az előttünk fekvő 18. füzet azonban jelentőségében, anyagában kiemelkedik az előbbieik közül. Elsősorban azért, mert a közzétett anyag s a belőle levont tudományos összegezés nemcsak a házigazda Zentát, hanem egész Észak-Bácskát érinti. Megállapításainak adatainak nagyobb része nemzetközi jelentőségű. Mindjárt meg kell mondanunk, hogy a határokon túl elsősorban a közölt adatokra fognak felfigyelni, melyek ilyen összefoglalásban és gyakran részleteikben is először itt látnak napvilágot.

Hazai jelentőségét a forrásanyagon túlmenően elsősorban tudományos ismeretterjesztő céllal írt összefoglalásában látjuk. Nagyon nehéz dolog a mai ember számára nem könnyen érzékelhető elmúlt évezredek történetét, az akkori emberek életmódját, olvasmányos, de kellő tudományos színvonalú és közérthető formában összegezni. A szerző régi adósságot törleszt, hiszen ilyen

jellegű munkára mindössze hárman — Dudás Gyula és Milleker Bódog a század elején, Miodrag Grbić pedig a harmincas években — vállalkoztak. Munkáik a kor színvonalán állottak, de az európai régészet-tudomány a harmincas évek óta legalább annyit fejlődött, mint a repülés ugyanaz alatt az idő alatt. A mai szuperszonikus gépekhez képest pedig az akkori technikai csodák enyhén szólva is elavultak.

Szekeres László műve Zenta környékének régészete ürügyén Északkelet-Bácska történetének összefoglalása a legrégebb időktől a középkor kezdetéig. Ezt a munkát a Zenta környéki 98 régészeti lelőhely összehasonlító elemzésére támaszkodva végezte.

Rövid, a szerző nagy ügyszere-tétét tükröző lírai bevezetője után a régibb kőkor természeti viszonyai-ba is bepillant, s a jégkorszakról alkotott számos tévhitet eloszlat. Az átmeneti kőkor, majd újkőkor történetét tárgyalva szinte néprajzi hiteleséggel eleveníti fel az egykori életet. Erre módot nyújt az előb-biekhez képest lényegesen nagyobb számú leletanyag, de elsődlegesen a szerző sajátos megfigyelései fontosak, melyeket az általa vezetett ludasi ásatáson végzett. Időrendi megállapításait a sokak által vitatott radiokarbon vizsgálatokra alapozza. A középső neolitikum egyik fontos csoportja — leletek hiányában — nincs említve a tanulmányban, fontosra kell azonban vennünk a közvetített bizonyítékokat, melyek szerint ennek az időszaknak a nyomai — Szakálhát—Lebő csoport — messze

délen is kimutatható. Éppen a Vinča kultúrával való kapcsolatok felkutatása az egyik legidősebb régészeti feladat. Céлом azonban nem a vita, hanem a tanulmány ismeretése. A későneolitikum egyik legfontosabb lelőhelye, Csóka méltán megérdemli azt a részletes bemutatást, mellyel a tanulmányban találkozunk. Részletesen tárgyalva a rézkor átmeneti időszakának történeti-társadalmi kérdéseit, a szerző bemutatja a korszak három fő kultúráját is. Mindezeket európai kitekintéssel teszi, figyelembe véve azt a kapcsolatot, mely az őskor folyamán Dél-Európa, sőt Kisázsia népeivel kialakult. Ezt a módszert alkalmazza az egész tanulmányban, s így válnak az első pillantásra helyi érdekességnek látszó régiségek az európai őstörténet egy-egy láncszemének oklevélvé. A bronzkor történetére utaló adatok közül ki kell emelnünk a velebiti ásatás leleteinek bemutatását. Jóllehet a szerző nem törekszik teljességre, s csak a legszebb tárgyakat közli, a bemutatott anyag tudományos szenczióvá válik, ha a szakmai körökhöz eljut a kis példányszámban megjelent füzet.

A vaskor tárgyalásánál Szekeres László nem részletezi az időszak kezdetének néhány problémáját, pedig ürügy is lenne rá a csókai Koppany-parti leletek révén. Ez az időszak ugyanis az első, mai értelemben vett történelmi kor, hiszen ekkor már egyes népek nevét is tudjuk az írott történeti forrásokból.

A dákok, majd a jazigok történetének rövid összefoglalása után a szerző merész kísérletre vállalkozik — s a történész számára a tanulmányban ez a rész a legérdekesebb —: új elméletet állít fel a jazigok bevándorlásával kapcsolatban. Megjelenésüket a dák diplomácia és stratégia sikerének tulajdonítja, s e feltételezésre támaszkodva további történeti események s régészeti jelenségek kulcsát is ebben leli meg. Különösen érdekesek a tiszai római védelmi rendszerről mondottak; érdemes lenne módszeres ásatásokkal igazolni az adorjáni római őrtoronyról kapott híradásokat. A sikeres feltárás sokban alátámasztaná Szekeres László feltételezéseit. A szerző maga is belátja, hogy állításait elsősorban logikai következtetésekre

alapozta, lehetséges azonban, hogy újabb adatok az általa mondottakat alá fogják támasztani.

Mint az Alföldön mindenütt, a megismert lelőhelyek nagy részét a szarmatakor emlékei korhatározzák. Az olvasót a szerző szakmai tájékozottságáról az alföldi sáncokról írottak is meggyőzhetik, hiszen a legújabb kutatások eredményeit már tartalmazza az összefoglalás. A húnok, majd a germánok leleteinek rövid taglalása után ismét igen fontos fejezet az avarok történetét és emlékményeit tárgyaló rész. Elsődlegesen fontos az avarok ezüstcsésze közlése, mellyel talán a IX—X. századi ötvösművészet egyik rejtélyének kulcsát adja a szakemberek kezébe.

A frank seregek behatoltak a Duna—Tisza közére, de — amint ezt a szerző is megállapítja — az avarokat nem tudták megsemmisíteni. A bolgár uralom alatt lázadó avar népesség megérte a IX. század végét, s beleolvadt a honfoglaló magyarság későbbi államába.

A részletesen tárgyalt »Kettős honfoglalás« problematikája — a mondanivaló árnyalt körvonalazásával — a tanulmány egyik legsikerültebb része. A kérdés még koránt sincs megoldva, de az alapkonceptió mindenképpen igaz. A »fekete-magyarok« emlékményeit talán éppen a Tisza—Maros vidéken tudjuk majd elkülöníteni.

A korai középkor emlékeinek áttekintésekor feltűnik a viszonylag nagyszámú lelőhely. Érdekes lenne a helynevek elemzésével összevetni az ásatások és felszíni leletek adatait, bizonyára számos falut lehetne azonosítani a dülőnevek, határrészek és az okleveles adatok segítségével. Művészettörténeti, régészeti csemegét jelentenek a Zentán előkerült kályhacsempék, melyek bibliai témák profán ábrázolásaival mindmáig egyedülállóak a kor emlékményében.

Végezetül néhány kritikai megjegyzés: A füzet technikai szerkesztője nem állt mindig feladatát magaslátán. A bosszantó sajtóhibák, a fordítva kinyomtatott tárgyak méltatlanok a szöveg színvonalához. Némi helyen a nyelvezet is csiszolásra szorul. A szerző mondanivalóját elsősorban a zentai múzeum

anyagára alapozta. A viszonylag kis terület módszeres terepbejárása legalább kétszeresére emelné az eddig ismert lelőhelyek számát, s számos olyan új adat birtokába jutatná, mely az általa előadottakat alátámasztva bizonyítékainak körét kiszélesítené. Ez elsősorban az őskori anyagra vonatkozik, hiszen egyes korszakokról alig van értékelhető leletgyűttes. Reméljük, hogy

a zentai múzeum már a közeljövőben módot talál a terepbejárásra.

Az elmondottakat összegezve megállapíthatjuk, hogy Szekeres László munkája Északkelet-Bácska középkor előtti történetének kitűnő összefoglalása, a szakember számára pedig jelentős forrásanyagot közlő tanulmány, melynek folytatását a Szabadka környéki leletekről remélhetőleg mielőbb olvashatjuk.

TROGMAYER OTTÓ

## MŰVÉSZI HITVALLÁS

SÁFRÁNY IMRE: *Várnak az apostolok.*  
Forum, Újvidék, 1971.

Személyes ügyem lett e könyv.

Éppúgy vettem a kezembe, mint az utóbbi időben már jó néhány könyvet. »Kiolvasom« belőle a szükség esetet, a többi fölött pedig elsiklok, mint sirály a víz fölött. Persze, ezt is elolvasom, de a raktártér másra kell.

Így kezdtem el ezt is. Még »siklani« is akartam. Nem lehetett.

Bár minden eszembe jutott olvasás közben, mégis előszedtem a régi-régi útlevelet, hogy érzéseimről dokumentációt is lássak.

1955-ben, ugyanakkor éltem két hónapot Párizsban, amikor Sáfrány a művébe mesterien beszólt régi naplóját írta. Ugyanaz az eső vert, ugyanaz a téli nap sütött. Láttam az említett tárlatokat, múzeumokat, képeket. Nem véletlenül. Sokáig őriztem a kétoldalnyi lapot, amire Szabó Gyurka felírta, hogy mit kell »feltétlen« megnézni. Arról is beszélt: hogyan. »Nézz, és láss helyet-tem is« — mondta, és kesernyésen elmosolyodott.

Régen elfelejtettem mindezt.

Sáfrány most felrázott.

Visszaadta nekem Párizst.

Már a szokatlan formai megoldás is magával ragad. Játszi könnyedséggel szövődik a szó, mintha nem is tudatosan történe mindez. Szoros egységbe fonódik a múlt és a jelen, hogy örök érvényűt adjon.

Jó tollú író t dicsér ez a könyv.

A sorok közül, a maga valóságában vall magáról Párizs. Az utcák. A terek. Az emberek. Arcok. Órák eseményei és másodpercek töredékei. A metrók jellemzői. Párizs. Ahol Jézust is várták apostolai, de nem érkezett meg soha, mert az elkövetkező évek valami mást akartak.

És ez a párizsi rajongás nem önmagáért van. Minden gondolatot átít a művészet; csak művészetével együtt teljes Sáfrány Párizsa. »Csak ma ébredtem tudatára annak, hogy honnan is van Braque-nak és Picassónak az az érett, rafinált, feledhetetlen palettája. Csak most kezdem felfogni ésszel is, tehát nemcsak szívvel, századunk festészetét. Eddig csak sejtettem, de ez a napsütés tudatosította bennem, hogy szeretni ugyan lehet a huszadik század Párizs szülte festőiskoláit, de megérteni őket csak itt lehet, de felfogni létrejöttük okát és mérni igazi értéküket csak itt lehet. Párizst látni, ha süt a nap, a milliós arcú és szívű Párizst, ez azt jelenti, hogy eljegyeztet vele magad mindörökkre.«

Művészettörténeti szempontból külön érdemei is vannak az írásnak. A képek láttán fakadó, mélyből jövő érzelem-rögzítések nagy-nagy hozzáértésről vallanak. Picassó, Gromaire, Braque, Matisse, Buffet vagy Modigliani valósággá válik a szinte